

Helle Jensen
Det arnamagnæanske institut
Københavns Universitet

Eiríks saga víðförla: Appendiks 3

I efteråret 1983 afsluttede jeg med udarbejdelsen af Eiríks saga víðförla: Appendiks 2 en arnamagnæansk udgave af Esv¹. Bogen udkom i juni 1984, få uger før jeg kunne have fejret 20 års fødselsdag for mit udgivelsesprojekt. At bogen er udkommet, er dog ikke ensbetydende med, at mit symbiotiske forhold til projektet er fuldstændig opløst, og jeg har grebet TSISC's B-tema som en anledning til dels at fortælle noget om udgavens tilblivelseshistorie og i denne forbindelse øve lidt selvkritik og dels til at genoptage diskussionen af nogle af de især tekst-kritiske problemer, som jeg har arbejdet med og stadig spekulerer over.

Et par uger før deadline for indsendelse af papers til kongressen fik jeg Rudolf Simeks artikel, Die Quellen der Eiríks saga víðförla (skandinavistik 14, 2, pp. 109-14, Glückstadt 1984) i hænde, og den er så relevant i forbindelse med nogle af de spørgsmål, der kunne stilles i forbindelse med min udgave, at jeg flere steder i det følgende har fundet det nærliggende at inddrage Rudolf Simeks synspunkter.

Da Jón Helgason i 1964 opfordrede mig til at lave en tekst-kritisk udgave af Esv, havde jeg følgende faglige forudsætninger: En nylig bestået forprøve i dansk, som havde motiveret mig for et flittigt studium af Wimmers Læsebog og Harry Andersens Grammatik, samt forskelligt forefaldende studenterarbejde på Det arnamagnæanske institut. Jeg havde bl.a. prøvet at afskrive håndskrifter og assisteret ved udarbejdelse af registre til instituttets udgaver. Variantapparater havde jeg godt nok set i trykte bøger, men hvordan de var lavet og hvad de skulle bruges til, havde jeg kun tågede forestillinger om, så forståeligt nok nærede jeg nogen betænkelighed ved at tage imod det ærefulde tilbud. Min respekt

for Jón Helgasons dømmekraft og hans løfter om et studierelevant erhvervsarbejde, et nemt og sikkert speciale og en snarlig verdensberømmelse fik dog hurtigt bugt med min modstand.

Jón Helgasons introduktion til udgivelsesvirksomheden var mest af praktisk art. Han udpegede kataloger over forskellige håndskriftsamlinger, samt lup og lampe (de vigtigste filologiske hjælpemidler) og viste mig de bøger, hvori sagaen allerede var trykt. Årsagen til, at Esv burde udgives igen, var, forstod jeg, at den ikke tidligere havde været "ordentlig udgivet", og desuden skulle det være en interessant tekst, som omtalte det ny(s)tiske Óddins akr og havde noget med Elucidarius at gøre. I denne forbindelse blev jeg introduceret til Margaret Schlauch's bog Romance in Iceland. Nu skulle jeg, sagde professoren, bare lige se på alle håndskrifterne og finde ud af, hvordan de var skrevet af efter hinanden. Det var blot at tage fat, og hvis der var noget, jeg var i tvivl om, kunne jeg jo altid kigge på, hvordan andre havde gjort - dette hjælpemiddel var nu dog noget tvivlsomt.

Begyndelsen var enkel nok. Det var på forhånd næsten givet, at de to tidligere trykte tekster, nemlig Flatøbogens tekst² (A³ i min udgave, repræsentant for A) og den tekst, der er trykt i Fornaldar sögur Norðrlanda³ (AM 657 c, 4to, B¹ i min udgave, repræsentant for B), skulle trykkes igen, og dem afskrev jeg efter alle kunstens regler. Jón Helgason godkendte afskrifterne, og principperne for tekstgengivelsen blev drøftet. Det var tekniske detaljer som kursivering/ikke kursivering af opløste forkortelser, indgreb i teksten som f.eks. rettelse af åbenlyse skrivefejl, normalisering af tegnsætning, etc., det drejede sig om, og jeg havde ifølge sagens natur ikke meget at have en selvstændig opfattelse i. Allerede på dette tidlige stadium var Jón Helgason imidlertid i forbløffende grad parat til at lade mig få min vilje, hvis jeg ellers havde en, og visse mærkværdigheder i min udgave, så som at jeg betegner håndskrifterne i en af A-grupperne b^{1,2}, ...²⁵, er spor efter Jón Helgasons villighed til at lade ungdommen rase.

Vanskelighederne begyndte, da jeg gik over til at se på hele håndskriftoverleveringen. For at det velkendte arnamagnæanske princip: at alle håndskrifter må undersøges, da selv det yngste og usleste, på lyseblåt papir skrevne håndskrift kan være af betydning, med rette er ufravigeligt, er min udgave i næsten for

høj grad kommet til at bekræfte. Diskrepans mellem håndskrifers fysiske alder og stemmatiske placering er nemlig en faktor, som har kompliceret undersøgelserne af overleveringen betydeligt.

Jeg fulgte selvfølgelig Jón Helgasons vise råd og granskede bl.a. flittigt en række arnamagnæanske udgivelser, som imidlertid nok kunne give mig inspiration og idéer, men ikke levere færdige mønstre for mit arbejde eller besvare alle de spørgsmål, jeg stillede mig selv. De anvendte metoder kunne jeg efterhånden deducere mig frem til, men systematiseringen af undersøgelser (og af beskrivelser) måtte foretages under hensyntagen til de specielle problemer, som min tekst og mit materiale udviste. Først på et sent tidspunkt faldt det mig ind, at der måtte eksistere teoretisk litteratur om tekstkritiske problemer. Resultaterne af disse læreårs pinefulde kampe med snart indbildte, snart virkelige dæmoner skal jeg i al korthed opsummere:

Af de ca. 60 eksisterende Esv-håndskrifter har tidligere kun A³, B¹, Gl. kgl. sml. 2845, 4to (B² i min udgave), AM 179, fol. (C² i min udgave, repræsentant for C), samt et par andre håndskrifter været fremdraget. Forholdet mellem disse håndskrifter er yderst summarisk behandlet i indledningen til Fornaldar sögur Nordrlanda. Flatøbogens tekst (A) har dannet baggrund for så godt som alle litteraturhistoriske behandlinger af sagaen, mens B-teksten har været upåagtet.

Kun et mindre antal håndskrifter (17) viste sig at være sekundære (afskrifter af andre kendte håndskrifter eller trykte udgaver). De resterende håndskrifter fordeler sig i fire grupper: A ca. 35 håndskrifter, B 2 (+ 2) håndskrifter, C 2 håndskrifter og D 4 håndskrifter.

En række af håndskrifterne har blandet tekst. Således findes i 2 A-håndskrifter et lille stykke af B-teksten, flere A-håndskrifter er stykket sammen af A-tekster med forskellig stemmatiske placering, og D-teksten er karakteriseret ved at være en kompilation af A og C. Som et ekstra raffinement er et af D-håndskrifterne en kompilation af D og en "ren" A-tekst.

At A og B repræsenterer to forskellige tekstformer, var på forhånd klart. Det viste sig, at også C-teksten, som findes i to håndskrifter fra det 17. årh., hvoraf det ene og muligvis begge går tilbage til konkrete (nu tabte) middelalderlige håndskrifter, har selvstændig status.

Ved undersøgelsen af relationerne mellem A, B og C kunne jeg udnytte forholdet til to kilder: Elucidarius og De imagine mundi. Det viste sig, at A, B og C må antages at gå tilbage til Esv uafhængigt af hinanden. B og især C ligger meget ofte nærmere kilden end A, og der kan næppe være tvivl om, at afvigelserne i disse tilfælde skal forklares som omarbejdelser i A. At bestemme forholdet mellem B's og C's tekstformer mere præcist forekom så problematisk, at jeg lod det blive ved de skitserende konklusioner, da jeg behandlede spørgsmålet i mit speciale.

Der var således gode argumenter for at medtage C i tekstudgaven ved siden af A og B, og også den hybride D-tekst, der har tekst-kritisk værdi for både A og C (omend mest teoretisk), måtte præsenteres selvstændigt.

At bestemme A-tekstens interne håndskrifrelationer var vanskeligt, og det stemma, jeg har kunnet opstille, er ikke sikkert i alle enkeltheder. Det viste sig bl.a., at et håndskrift skrevet i 1737 (Lbs. 84c, 4to) er stykket sammen af to A-tekster, hvoraf den ene (A¹), så vidt jeg kunne bedømme, repræsenterer et ældre teksttrin end de øvrige bevarede A-håndskrifter. Min vurdering af A¹ blev bekræftet, da jeg, mens min udgave var under trykning, blev gjort opmærksom på håndskriftet Z113.81 i Yale University Library, skrevet ca. 1800. Dette håndskrift viste sig at indeholde en fuldstændig paralleltekst til fragmentet A¹, og det vil sige, at denne tekst snarest skulle have været valgt som A-hovedtekst (evt. trykt som paralleltekst til A³). Den opbyggelige historie om denne amerikanske facitliste står at læse i Esv: Appendiks 2.

Det overvældende antal primære A-håndskrifter gjorde det nødvendigt at udtænke nogle praktisable principper for variantapparatet til A. Mens jeg for B- og C-teksterne, hvor der kun var et håndskrift i variantapparatet, kunne medtage alle varianter, måtte sekundære læsemåder nødvendigvis søges udskilt fra A-apparatet. Når A-apparatet således i hovedsagen fremtræder som et middel til at rekonstruere A-arketypen, mens B- og C-apparaterne overlader arbejdet med at sortere primære og sekundære læsemåder i apparatet til læseren - og D-apparatet kombinerer de to principper - skyldes det altså praktiske hensyn.

Da jeg i 1971 indleverede min udgave som speciale til magisterkonferens i nordisk filologi, forelå tekster og variantapparater i ombrudt korrektur. Undersøgelserne af A, B og C's indbyrdes for-

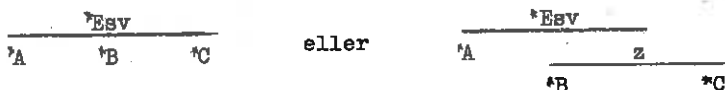
hold og relation til sagaens kilder indgik i indledningens Kapitel I i en summarisk litteraturhistorisk fremstilling, hvor sagaens pseudomytologiske præg og afhængighed af kristen teologisk litteratur blev antydet. Dette kapitel er omarbejdet og udbygget i den trykte udgave, mens kapitlerne II, III, IV og V, der behandler henholdsvis A-, B-, C- og D-tekstens håndskriftoverlevering (håndskriftbeskrivelser og håndskrifternes indbyrdes forhold) i hovedsagen havde samme form i specialet som i den senere udgave.

Jeg var på dette tidspunkt grundig træt af Esv, og selv om det ikke skortede på opfordringer til at gøre mit speciale klar til trykning, varede det en del år, før jeg fik overvundet mine hæmninger og for alvor kom igang med at revidere indledningen. Det var især de uafklarede problemer i forbindelse med A, B og C's indbyrdes relationer, som jeg fandt utilfredsstillende behandlet i specialet, og de resultater, jeg nåede frem til i anden omgang, har jeg med mange pedantiske detaljer gjort rede for i det reviderede Kap. I.

Som nævnt kan A allerede ud fra sammenligning med kilderne bestemmes som en stærkt omarbejdet version af den oprindelige Esv, altså en særskilt redaktion. Der kan endvidere, mener jeg, argumenteres fyldestgørende for at antage størrelserne B og C, der går tilbage til Esv uafhængigt af hinanden og af A. Hver for sig indeholder nemlig B-håndskrifterne og C-håndskrifterne novationer/fejl, som ikke findes i de andre tekstformer. Jeg har ved diagnosticeringen af novationer så vidt muligt udnyttet forholdet til kilderne, men for at nå resultater har det været nødvendigt også at argumentere ud fra teksternes/tekstens indre logik, sådan som jeg ifølge min læsning må opfatte den.

Jeg har også forsøgt at vise, hvad der karakteriserer de tre tekstformer betragtet hver for sig. A-redaktionen er tydeligt præget af en banaliserende tendens, og omarbejdelse har medført mange fejl og misforståelser. Det er uheldigt, at det netop er denne tekst, der har været udnyttet i tidligere forskning, for uoprindelige passager i teksten har, så vidt jeg kan bedømme, ført til fejltolkninger af sagaen.⁴ Også B-teksten viser spor efter redigering, og der er en svag tendens til at gøre teksten mere naturalistisk. B bør således nok kaldes B-redaktionen, mens derimod C næppe har undergået en redigerende proces og derfor vel bare skal kaldes C-teksten af Esv (?).

Det er for mig at se usikkert, om man skal regne med stemmaet:

Det materiale, der er relevant for diskussionen $+/\div z$, har jeg bestræbt mig på at levere i indledningen, således at læseren selv kan skønne over det. Usikkerheden beror især på, at de vigtigste signifikante eventuelle z-læsemåder repræsenterer "stilistisk tomgang", som er et fænomen, der også kan påvises i arketyper for A, B og C. En vigtig faktor ved vurderingen af disse læsemåder er, at hvor A, der a priori må betragtes som et upålideligt sammenligningsgrundlag, tilsyneladende har bedre læsemåder end B og C, har som regel mindst ét af BC-håndskrifterne ændringer, dvs det er tekststeder, der har indbudt til omarbejdelse. Længere end til dette punkt har jeg ikke kunnet nå. Min konklusion er imidlertid, at uanset om man antager z eller ej, er de tre tekstformers prioritering med henblik på repræsentering af den oprindelige Esv klart C - B - A.

I det følgende vil jeg - bl.a. foranlediget af Rudolf Simeks allerede nævnte artikel - genoptage den diskussion af Esv's litteraturhistoriske placering, som jeg har ført i Kap. I i min bog, og på visse punkter forklare mig lidt tydeligere.

Indledningsvis skal jeg understrege, at min interesse for de litteraturhistoriske sammenhænge primært har været styret af hensynet til det tekstkritisk relevante. Derfor har jeg fundet det essentielt at skelne mellem paralleller og kilder. Begge dele er det betydningsfuldt at få fremdraget, men deres betydning ligger på forskellige planer. Ved at påpege paralleller kan vi få hold på tekstens miljø, dens vokabular og genrestereotyper, dvs vi får en meget værdifuld baggrundsviden, som imidlertid kun undtagelsesvis og med yderste forsigtighed kan anvendes direkte i tekstkritiken. Direkte kilder burde man efter min mening kun tale om, når der er sådanne verbale overensstemmelser, at man kan hævde, at det ene værk citerer eller parafraserer det andet (resp. oversætter direkte eller parafraserende).

Esv er tidligere blevet (mere eller mindre udførligt) behandlet i en lang række litteraturhistoriske fremstillinger. Jeg har især

fundet to bredt anlagte værker brugbare som udgangspunkt for mine egne undersøgelser: Margaret Schlauch, *Romance in Iceland* (London 1934) og Howard Rollin Patch, *The Other World According to Descriptions in Medieval Literature* (Cambridge - Mass., 1950).

Margaret Schlauch dokumenterede i sin bog, at Esv er afhængig af Honorius Augustodunensis' (ca. 1080 - ca. 1150) *Elucidarius* (El), men lod det være et åbent spørgsmål, om forfatteren havde brugt en latinsk tekst (latEl) eller en oversættelse til vestnordisk (vnEl). Endvidere påpegede Margaret Schlauch, at det geografiske og kosmografiske stof i de didaktiske afsnit af Esv stammer fra Honorius' værk *De imagine mundi* (Dim), men mente, at Esv's forfatter snarere end at benytte Dim direkte havde brugt et værk som f.eks. den tyske folkebog *Lucidarius*, der bl.a. bygger på Dim.

Mine undersøgelser af Esv's forhold til Dim har vist, at der findes eksempler på, at Esv citerer Dim så nøjagtigt, at der for disse eksemplers vedkommende næppe kan være tale om noget mellemled mellem Dim og Esv⁵. Det er da nærliggende at forestille sig, at det øvrige geo- og kosmografiske stof, som Esv's didaktiske afsnit har fælles med Dim, er nået til forfatteren på samme måde som de citater, jeg har nævnt: ved direkte benyttelse. Det er bare svært at bevise, fordi der er tale om stof, der også findes andre steder, bl.a. i *Isidors Etymologiæ* og/eller i folkebogen *Lucidarius*.

Rudolf Simek foreslår nu i sin artikel, at Esv's kilde for stof af den nævnte art i en række tilfælde er Isidor (d. 636), og anfører som dokumentation nogle parallelsteder fra Esv og Isidors værk. I disse tilfælde ligger Esv imidlertid også tæt på Dim. Jeg anfører en væsentlig del af Rudolf Simeks eksempelmateriale (idet flere eksempler er trukket sammen til ét):

Isidor⁶

Paradisus est locus in orientis partibus constitutus ... Cuius loci post peccatum hominis aditus interclusus est; septus est enim undique romphea flammea, id est muro igneo accinctus, ita ut eius cum caelo pene iungat incendium.

Dim⁷

(Asia ...) Hujus prima regio in oriente e paradiso; locus videlicet omni amenitate conspicuus, inadibilis hominibus, qui igneo muro usque ad cælum est cinctus.

Esv, citeret efter C (dvs C², AM 179, fol.), udg. p. 47 (Paradisum ... hvar er sa stadur ...) j austur ei langt fra India-landi. Eirekur mællte, ma þángad komast? kongur svarar. wijst ei, þuiat elldligur vegur (veggur C³AB) stendur fyrir sa er tekur allt til himins (+ upp A).

Esv ligger måske en anelse nærmere ved Dim end ved Isidor i dette eksempel, men det kan diskuteres, ligesom det kan diskuteres, om Esv her har benyttet Lucidarius eller måske en helt fjerde kilde. Jeg har kun omtalt en enkelt Esv-passus af denne art i min indledning (p. XXXVII f.), men er ikke explicit kommet ind på de af Rudolf Simek fremdragne eksempler, og det beklager jeg. Jeg har nok simpelthen i for høj grad forestillet mig, at læseren var indforstået med min tankegang. I tilfælde som disse ville jeg fremfor at tale om direkte kilder foretrække at kalde Esv, Isidor, Dim og Lucidarius (m.fl.?) paralleltekster. Dette lyder måske som overdreven forsigtighed, men den er næppe uberettiget, eftersom der er eksempler på, at Esv's forfatter kombinerer de to kilder, han bevisligt har brugt, indenfor et meget snævert område af teksten (fremstillingen af himmelrummet, indl. p. XXXVIII f.).

Mest besnærende er Rudolf Simeks forslag om, at Esv's forfatter skulle have benyttet en indholdsfortegnelse fra Isidors Etymologiæ som kilde for det summariske samtalereferat C l. 150-58, cf. A l. 147 ff., B l. 132 ff. Det er en god idé, men da en sammenligning led for led viser yderst få verbale overensstemmelser, må man efter min mening lade sig nøje med at konkludere, at det er tænkeligt, at en indholdsoversigt/-oversigter af den type, som man finder i Etymologiæ - og i øvrigt også i Dim -, har været inspiration for denne passus i Esv.

Jeg har i min indledning indgående diskuteret Esv's forhold til latEl og vnEl. Der er på den ene side læsemåder, der indicerer, at den kendte oversættelse er benyttet. På den anden side er der mange eksempler på, at Esv's El-citater ligger tættere på den latinske tekst end på oversættelsen, således som den er overleveret. Min konklusion er, at det sandsynligvis er den i forvejen kendte oversættelse der er benyttet, men på et overleveringstrin, som er ældre end arketyperne for de bevarede vnEl-håndskrifter. En anden mulighed er, at den kendte oversættelse er brugt på et ikke nærmere bestemt overleveringstrin, og at der ved siden af den er brugt en latinsk tekst, som er oversat/parafraseret direkte. Jeg har antydnet, at

konstaterbare stilistiske afvigelser mellem Esv's El-citater og vnEl ville være et godt argument for den sidste mulighed. Hvis man antager den første mulighed, medfører det, at man må regne med, at de bevarede El-håndskrifter, hvoraf et er fra ca. 1200 eller ældre, har en temmelig hårdhændet tradering bag sig, og det er jo muligt, at videre undersøgelser vil vise, at denne konsekvens er uantagelig.

Rudolf Simek postulerer i sin artikel, at Esv's El-kilde er latEl. Hvis jeg kun kendte de citater, han bringer, ville jeg umiddelbart være fristet til at give ham ret. I modsætning til Rudolf Simek mener jeg imidlertid ikke, at argumenterne for at antage brug af den i forvejen kendte oversættelse kan ignoreres. Og når Rudolf Simek tilføjer, at han ikke finder (min?) antagelse af blandet kildeforhold videre sandsynlig, synes jeg snarest, at hans indlæg betegner et tilbageskridt i forhold til Margaret Schlauch's behandling af spørgsmålet i 1934. For hvordan vil Rudolf Simek så forklare de påfaldende overensstemmelser mellem vnEl og Esv? Den manglende lyst til at tage diskussionen op er så meget mere beklagelig, som jeg er overbevist om, at problemet er endnu mere kompliceret, end jeg har fremstillet det her. Jeg tror nemlig ikke, at man kan se bort fra muligheden for sekundær - direkte eller indirekte - indflydelse fra de benyttede kilder på overleveringen af Esv. Man kan jo f.eks. forestille sig den kvikke Esv-afskriver eller redaktør, der genkender et El-citat og i farten retter en fejl efter hukommelsen. Det ene af de to eksempler, som Rudolf Simek bringer, er velegnet til illustration af problemerne (cit. efter indl. p. XXXI; Rudolf Simek benytter kun A-teksten af Esv, men det er helt nødvendigt at inddrage B og C):

latEl⁸

In tantum ut omnia praeterita, praesentia et futura quasi coram posita prospiciat.

vnEl⁹ (cit. efter AM 674 a, 4to)

Fvrer sér hann alla hlute liþna oc óorþna (oliðna AM 675, 4to) suasem nulega.

Esv, A 52-53, B 44-45, C 54-56

A einn ueit hann allt sem j hans auglite se, cf. var.app.

B gvð veitt alltt þat er nv er ordit ok verda mvn.

C einn veit hann [það allt (omv. C³) er lidit er, og [það sem
 nv er, enn oordna hlute sem sied. sie fyrer (suo það er
 þórded er C³).

Her forestillar jeg mig, at vnEl's meningsløse læsemåde "Fvrer sér ..." er opstået af "Fvrer sér sér ...", og mener, at C-tekstens læsemåde kan være en videreudvikling af fejlen, idet konteksten er omarbejdet, således at teksten får en slags mening (indl. p. XXXIII). Hvis man ikke antager sammenhæng mellem vnEl og Esv, må man forestille sig, at traderingsfejl/(oversættelsesfejl?) på dette sted i teksten har givet samme resultat i to af hinanden uafhængige traditioner: vnEl og Esv. C²'s læsemåde er så særpræget, at den næppe kan være en novation, udgående fra f.eks. C³'s læsemåde, eller være indkommet ved sekundær indflydelse fra El.

C-teksten har de tre led 1) fortidig, 2) nutidig, 3) fremtidig i samme rækkefølge som latEl, mens vnEl har rækkefølgen 1), 3), 2). Forskellige forklaringer er mulige: C-teksten (og Esv) kan være direkte afhængig af latEl, den kan repræsentere ældre vnEl, og den kan udgå fra den læsemåde, vi finder i vnEl, idet omflytningen af ledene i C kan være betinget af bisætningen, og overensstemmelsen med latEl er således tilfældig.

A-teksten indeholder et led "sem ... se", som mangler i BC og vnEl. Forklaringen kan være, at Esv bygger på ældre vnEl, der har indeholdt dette led, som er bevaret i A, men udeladt i BC og vnEl uafhængigt af hinanden. Esv kan bygge på latEl, ledet er bevaret i A, men udeladt i BC og uafhængigt heraf i vnEl. Esv kan bygge på ældre vnEl, som har udeladt dette led, der derfor også mangler i BC og vnEl, mens det er kommet ind i A via sekundær indflydelse (fra latEl, indl. p. LII).

Eksemplet kunne kommenteres yderligere, men jeg skal standse her. De eksempler på citater fra El i Esv, hvis tolkning er mindre usikker end tolkningen af dette eksempel, peger alle i samme retning: BC og især C ligger betydeligt tættere på kilden end A, der gengiver kilden i redigeret udgave. Det er derfor rimeligt at foretrække den tolkning af et tvetydigt eksempel som dette, der bedst stemmer overens med de mere sikre eksempler. Dvs at gå ud fra, at C også her repræsenterer den oprindeligste Esv-læsemåde, og at se på den tilsyneladende oprindelige, men isolerede læsemåde i A med nogen skepsis. Jeg har plæderet for den enkleste forklaringsmodel:

 fældre vnEl

Esv

vnEl

men denne model er muligvis alt for simpel. Den diskussion, jeg lægger op til, ser måske ud til at dreje sig om usikre petiteser, men jeg kan ikke se, at man kan komme uden om den slags diskussioner, hvis man ønsker at komme videre.

Esv er bl.a. i H. R. Patch's ovf. nævnte bog blevet inddraget i fremstillinger af "other world"-forestillinger, idet det mystificerende Ódáins akr optræder i sagaen. Efter min opfattelse er der ofte blevet lagt for stor vægt på repræsentationen af nordiske mytologiske forestillinger i Esv. Jeg finder det mere frugtbart at se Esv som et forsøg på at forene flere genrer, især fornaldarsagaen og den populære "kristne genre" visionen, og har bl.a. argumenteret ved henvisning til en række paralleller mellem Esv og værker tilhørende visionslitteraturen.

Rudolf Simek argumenterer i sin artikel for at én bestemt vision, Visio Thugdali (VT), har været direkte kilde for Esv. Jeg er for så vidt enig med Rudolf Simek, som jeg finder det sandsynligt, at Esv's forfatter har kendt VT og/eller den vn oversættelse Duggals leizla (Dl) og til en vis grad været inspireret af dette værk. Der er en del slående lighedspunkter, hvoraf jeg har nævnt nogle¹⁰, Rudolf Simek andre. Når jeg alligevel vil foretrække at tale om parallel og ikke direkte kilde, er der flere grunde. Som et nærmere studium af Rudolf Simeks eksempelmateriale vil vise, er der tale om overensstemmelse i forbindelse med stikord eller indholdsmæssig overensstemmelse i bred almindelighed, ikke om, at VT/Dl citeres eller parafraseres i Esv. Det er derfor svært at føre et konkret bevis for, at der er tale om direkte kildebenyttelse.¹¹ Hertil kommer, dels at en række af overensstemmelserne mellem VT/Dl og den visionslignende del af Esv henhører til genrestereotyperne, dels at Esv foruden lighederne med VT/Dl også har bemærkelsesværdige (sær)overensstemmelser med andre visioner.

Det er muligt, at den tilsyneladende uenighed mellem Rudolf Simek og mig til en vis grad beror på forskel i valg af terminologi. Når jeg (indtil videre) vil stå fast ved min puritanske holdning i dette spørgsmål, skyldes det, at når man - i tilfælde, hvor der ikke er tale om identificerbare citater - vælger at tale om direkte kilder frem for paralleller, risikerer man (som i tilfældet Isidor) at drage uholdbare litteraturhistoriske konsekvenser, og man risi-

kerer (som muligvis i tilfældet VT/D1) at blokere for en dybere forståelse af, hvordan formidlingen af formelle og indholdsmæssige elementer fra et værk til et andet rent faktisk har eller kan have fundet sted.

Fejlvurderinger af denne art kunne få lidet ønskelige konsekvenser, hvis man ville forsøge at rette den tekst, der udgives. Resultatet af mit arbejde med Esv er imidlertid, at hvor værdifuld jeg end har fundet inddragelsen af kilder og paralleller i forbindelse med vurdering af divergerende læsemåder i de forskellige tekster, så har jeg meget få steder været så sikker i min sag, at jeg ville bryde mig om at skulle rekonstruere den originale Esv's læsemåde eller bare arketyperne for A, B eller C ved hjælp af kilder eller paralleller. Det er snarest sådan, at disse undersøgelser har øget min usikkerhed og forsigtighed på dette område - og den erfaring er det nok værd at tage med.

En del af det materiale, jeg har samlet, og nogle af de refleksioner, jeg har gjort derover, ville det være rimeligt at bringe som noter til teksten, men det har jeg ikke kunnet gøre, fordi der ikke var taget højde for noter af den type, da layout'et på et noget præmaturt stadium blev fastlagt. I stedet har jeg valgt at levere stof af denne art i Appendiks 1, hvorfra der også henvises til de relevante steder i indledningen, så min møjsommeligt samlede "viden" om teksten er altså ikke ganske tabt for den, der vil arbejde videre med Esv.

Og så er jeg nået til et ømt punkt: Vil min udgave være et godt arbejdsredskab for denne - heldigvis ikke hypotetiske - person? Tilsyneladende ikke.

Det hidtil eneste offentliggjorte respons på min udgave er Rudolf Simeks artikel, som dels er en anmeldelse, dels bringer egne bidrag til en litteraturhistorisk placering af sagaen. I sit eksempelmateriale har han udelukkende benyttet A-teksten, men netop i forbindelse med en påvisning af de i Esv benyttede kilder måtte det vel være oplagt at bruge den bedst mulige og ikke den første den bedste tekst. Hvis Rudolf Simeks valg af A-teksten skyldes, at han vurderer resultaterne af mine undersøgelser anderledes, end jeg selv gør, ville det være rimeligt, om han explicit havde gjort opmærksom på det. Hvis han for så vidt er enig med mig, men har fået det indtryk, at for hans formål kan den ene tekst være lige så god som den anden, så må det skyldes, at

min fremstilling er for kompliceret, selv for en så motiveret læser som Rudolf Simek må formodes at være.

Hvad har jeg gjort galt? Er det det arbitrære valg af bogstaverne A, B og C, der er uheldigt? Men der er vel ikke nogen regel, der siger, at bogstavbetegnelser refererer til prioritering. Ofte er valget (som her) betinget af stemmaet, men man ser også helt andre grunde, som regel praktiske, anført som motivering for valg af betegnelse - f.eks. er min A-tekst ofte betegnet F, fordi den står i Flatsbogen.

Skulle jeg da rundt omkring på iøjnefaldende steder have skrevet: Hvis du vil læse Esv i den oprindeligste form, skal du læse C. NB husk at kigge i variantapparatet. Du kan lave din egen restituerede C-tekst ved at sammenligne med A og B. OBS husk variantapparatene. Hvis du vil læse Esv i en let bearbejdet form, som imidlertid har en vis egen charme, skal du læse B, NB og OBS som ovf., etc. etc.?

Sådan omtrent skrev jeg for nogle år siden til en islandsk lærer, der påtænkte at lave en skoleudgave af Esv, og tilbød samtidig at sende ham det relevante materiale. Jeg har aldrig hørt fra ham igen, måske udkommer skoleudgaven i morgen, måske har han opgivet projektet, fordi jeg fik det til at lyde alt for besværligt.

I erkendelse af, at sidstnævnte mulighed sandsynligvis er reel nok, føler jeg, at jeg som den, der har gjort Esv til en indviklet sag, måske burde gøre mit til at få sagaen til at fremstå i forklarelsens lys. Som et tøvende skridt i retning af populariseringen og nærmest som et eksperiment har jeg derfor forsøgt at lave en let restituerende oversættelse til dansk af C-teksten. Denne oversættelse, som er lavet efter fornuftige principper og forsynet med både udvalgte tekstkritiske og realkommenterende noter, har det været meget udbytterigt for mig at lave, og jeg er ikke helt utilfreds med resultatet. Desværre er det ikke hidtil lykkedes mig at gøre nogen interesseret i produktet, men efter nærværende diskrete kontaktannoncer har jeg selvfølgelig de bedste forhåbninger om, at tilbudene vil strømme ind.

NOTER

1. Editiones Arnemagnæsanæ, B 29, København 1983.
2. Flateyjarbok 1, ved Guðbrandur Vigfússon og C. R. Unger, Kristiania 1860, p. 29-36.
3. Ved C. C. Rafn, 3, København 1830, p. 661-74.
4. Se min indledning p. XIX f.
5. Muligvis kan f.eks. undersøgelser af den islandske version af folkebogen Lucidarius medføre, at denne opfattelse må revideres.
6. Isidori Hispalensis Episcopi Etymologiarvm sive Originvm Libri XX, udg. W. M. Lindsay, Oxford 1957, lib. XIV, iii, 2-3.
7. Patrologiæ cursus completus, Series latina, udg. J.-P. Migne, 172, Paris 1895, sp. 123 A.
8. Yves Lefèvre, L'Elucidarium et les Lucidaires, Paris 1954, I 13. M.
9. Konrad Gislason, "Brudstykker af den islandske Elucidarius", Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie, København 1858, p. 51-172: 56,7-8.
10. Se indl. p. XXI, XXIII n. 20.
11. At Rudolf Simeks argumentation for, at der er brugt en latinsk kilde, ikke den vn oversættelse, er uholdbar, håber jeg at kunne uddybe i anden sammenhæng.